

Волошина В.В.

Інтеграл професійної цінності як ключовий аспект фаховості майбутнього психолога

Волошина Валентина Віталіївна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та консультативної психології

Інститут соціології, психології та соціальних комунікацій

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

Анотація. У статті здійснений теоретичний аналіз процесу становлення інтегралу професійної цінності майбутнього психолога. Аргументується необхідність формування зазначеного особистісного утворення на основі ціннісно-особистісної методології, в процесі впровадження психотехнологічного алгоритму активізації аксіологічних та мотиваційних потенціалів майбутнього фахівця. Процес формування інтегралу професійної цінності детермінується синергією ціннісних конструктів особистісної, професійної та соціальної аксіосфери самосвідомості студентів-психологів.

Ключові слова: *майбутній психолог, інтеграл професійної цінності, аксіотехнологія, цінності, ціннісні орієнтації*

Вступ. Ідея пошуку інтеграла особистості в психології не нова. Науковці завжди прагнули віднайти те ядро чи стрижень, який виступає базисом для людини в процесі її розвитку й життєствердження. Наукові розвідки збагатили теорію типологіями особистості, де у якості особистісного інтегралу розглядаються різні психологічні феномени чи характеристики людини. До прикладу таких можна навести «потреби особистості» у А. Маслоу, «архетипи» у К.-Г. Юнга, «пропріум», як організуюча й об'єднуюча сила формування унікальності життя людини у Г. Оллпорта, «ядро особистості» у С.Л. Рубінштейна, «семантичний інтеграл» активності особистості у К.О. Абульханової-Славської, «сутнісний код» онтогенетичних перетворень особистості у В.О. Татенка тощо [1;6;9;13].

Огляд публікацій по темі. Щодо професійної діяльності практичного психолога, то пошуки шляхів підвищення її ефективності призвели до виокремлення вченими певних симптомокомплексів [І.М. Юсупов] [11] та базисних факторів [М.В. Молоканов] [4], які виникають у результаті інтеграції окремих фахових властивостей, як-от: каузальності, саморегуляції, інтересу до іншого тощо. Подібні ідеї знаходимо у А. Адлера [2]. Вчений джерелом успішності діяльності психолога вважав «фактор інтересу до іншого», де поєднуються емпатія, соціальний інтерес і особистісна орієнтація психолога на взаємодію з клієнтом. Та у О.О. Бодальова, який визначав «інтегральний критерій професійної діяльності психолога» як поєднання професіоналізму, результативності сукупної праці та ефективності професійної діяльності психолога тощо [5].

Досліджуючи проблему професійної підготовки майбутніх психологів, ми прийшли до висновку про те, що успішність та ефективність їхньої професійної діяльності прямопропорційні рівню сформованості в них особистісних та професійних цінностей. Опора на аксіосферу особистості у професійній підготовці майбутніх фахівців нам видається більш ґрунтовною, оскільки для цінностей характерна певна стабільність, на протилежність тим же потребам особистості, які постійно змінюються чи професійним властивостям і якостям, котрі мають неухильно розвиватись і удосконалюватись тощо. Водночас цінності слугують означеним дороговказом для досягнення поставленої мети та обрання способу й засобів її досягнення. Як зазначала К.О. Абульханова-Славська [1], формування цінностей мало б випереджати когнітивний розвиток особистості, що автоматично надавало б процесу оволодіння теорією професійної

діяльності студента ціннісної саморегуляції та самокоригованності знань, як відносно власної особистості, так і обраного професійного шляху. За таких умов майбутній психолог відчував би особистісну включеність, зацікавленість і відповідальність за процес творення власного професійного майбутнього. А вже знайомлячись з професією і засвоюючи її специфіку, студент-психолог апелював би до аксіологічного поля, яке включало б власні здібності, значущість й корисність знань для себе та можливість їх використання в процесі надання допомоги іншим.

З огляду на вище зазначене нами було висловлене припущення про те, що психотехнології підготовки майбутнього психолога мають формувати у нього «інтеграл професійної цінності», який слугував би своєрідним аксіологічним каркасом майбутньої професійної діяльності.

Мета. Розкрити сутність інтегралу професійної цінності як складової процесу набуття фаховості майбутнім психологом.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Ґрунтовні розробки проблеми інтегралу особистості були здійснені К.О. Абульхановою-Славською, О.Б. Старовойтенко та ін. [1;8]. А. Маслоу [13] належить думка про те, що «інтегрованих» особистостей відрізняє від «неінтегрованих» наявність тісного взаємозв'язку, співробітництва та синергійності між вольовими, пізнавальними, емоційними та моторними функціями їхньої психіки. За ствердженням О.Б. Старовойтенко [8] особистісний інтеграл людини передбачає, що інтелектуальне, етичне й рефлексивне ставлення виступають конкретними формами її загальних особистісних властивостей, вони перебувають у координаційних і субкоординаційних взаємозв'язках один з одним і розвиваються через структурні й функціональні зміни загальної системи стосунків особистості. Семантичний інтеграл особистості К.О. Абульханова-Славська позначила як співвідношення рівня домагань, саморегуляції і задоволень особистості. Наявність подібного семантичного інтегралу свідчить про віднайдення людиною в процесі життєдіяльності способу взаємозв'язку зовнішнього і внутрішнього й визначення рівня організації психіки, а саме, стилю використання власних психічних ресурсів. Інтеграл, як основа свідомості, за висловом вченої, виступає своєрідною особистісною інтерпретацією власного способу життя, уявлень про свою професію, місце та соціальну роль у суспільстві тощо [1].

Наше розуміння інтегралу професійної цінності майбутнього психолога виходить з того, що це стійке психологічне утворення, яке поєднує в собі ціннісні конструкти особистісної, професійної та соціальної аксіосфери студента-психолога, має структурну організацію, характеризується стабільністю та поліфункціональністю й виконує координуючу функцію. Наявність у самосвідомості інтегралу професійної цінності забезпечує цілісність особистості, її змістовність, автономність, процесуальність й відкритість до пізнання нового. Також інтеграл може створювати своєрідну психологічну безпеку майбутньому психологу. Остання проявляється у тому, що вже на початкових етапах професійної діяльності психолог буде спроможний визначати межі свого впливу й власну зону професійного комфорту, уникати хаотичних пошуків і порівнянь себе з іншими, не підлаштовуватись під систему, яка працює, а пропонувати нові, оригінальні технології розвитку особистості, відчуваючи соціальну значущість, власну затребуваність та задоволення від надання допомоги тим, хто її потребує.

Стабільність інтегралу професійної цінності нами розуміється як здатність особистості майбутнього психолога, не дивлячись на соціально-економічні, політичні зміни в суспільстві, професійному середовищі чи особистому житті, зберігати цілеспрямованість у досягненні поставленої мети, стійкість переконань та цілісність професійної позиції. А також, здатність дотримуватись лінії професійного шляху, гідно пронести через будь-які випробовування цінність власної професії, не «розплескати» себе як фахівця і зберегти ціннісне ставлення до іншого. Поліфункціональність інтегралу професійної цінності нам вбачається в можливості оволодіння й застосування особистістю у своїй професійній діяльності широкого функціоналу вмінь та навичок, що сприяло б її самореалізації, задоволенню власних потреб і прояву себе у різноманітних сферах життєдіяльності як фахового психолога.

Процес оволодіння студентом теоретичними професійними знаннями не може бути позбавлений емоційно-ціннісного наповнення. Матеріал, який торкається глибинних емоційно-ціннісних структур самосвідомості особистості, активізує ряд психологічних механізмів, зокрема, ідентифікації, ціннісної рефлексії тощо. Цікавий, особистісно зорієнтований матеріал викликає інтерес та внутрішні дискусії, породжує бажання самостійного пошуку відповідей, дає можливість замислитись над проблемою і систематизувати власні переконання, наміри й очікування від професії. Це одна із форм аксіологічної активності самосвідомості майбутнього психолога. В такий спосіб навчальний матеріал набуває для майбутнього психолога ціннісно-особистісної значущості. А отже, відбувається прогресивне переструктурування системи особистісних цінностей та з'являються нові професійні ціннісні орієнтації, які утворюють певну систему, сприяють інтеріоризації нормативно заданих професійних цінностей та появі варіативних форм професійних уявлень, на основі чого й вибудовується аксіологічна перспектива фахового становлення студента-психолога та його професійності в цілому. Це може означати, що отриманні знання у формі ціннісних орієнтацій спочатку набувають ознак ціннісних мотивованих переконань та осо-

бистісної усвідомленої значущості й у подальшому трансформуються у професійні цінності.

Нам можуть зауважити, що для формування професійних цінностей психолог-початківець має заглибитись у ментальне середовище професії і тривалий час займатися практикою. На це ми чітко можемо стверджувати, що професійна підготовка таких психологів не була аксіологічно орієнтованою. Такі студенти, перекладаючи В.Е. Франкла [10], в процесі навчання не мали можливості сформувати власний стрижневий інтеграл професійної цінності. В результаті оволодіння знаннями у вищому навчальному закладі, на час отримання диплому, у їхній професійній аксіосфері домінували лише ціннісні орієнтації, які не можуть забезпечити повноцінної профієнтичності, чітких професійних установок чи переконань. На жаль, дотепер більшість систем професійної підготовки психологів по завершенню навчального курсу залишають їх ніби на роздоріжжі, коли домінуючими складовими професійної аксіосфери є ціннісні орієнтації, які, за визначенням В.А. Ядова й А.А. Табуне [12], є лише інтелектуальними аспектами свідомості й не завжди стають мотивами поведінки та реальними діями. Безперечно, ціннісні орієнтації створюють аксіологічний потенціал особистості, але поряд з професійним профілем психолога, вони з подібним успіхом можуть скласти основу професійних цінностей будь-якого іншого фахового напрямку, який обере особистість після отримання диплому про вищу освіту. Що й пояснює, на нашу думку, значний відсоток відтоку людей із професії. А ті, хто прагне залишитись у психологічній діяльності, змушені продовжувати навчання на додаткових курсах, освітніх програмах, тренінгах тощо, з метою віднайдіння «професійної опори», якою, на нашу думку, й виступають професійні цінності. Натомість, аксіологічно спрямована професійна підготовка майбутніх психологів суттєво прискорює час фахового становлення студентів, оскільки ще на етапі усвідомлення професійних цінностей надається можливість визначитись із правильністю професійного вибору, а психотехнології етапу становлення професійних цінностей у Я-концепції особистості сприяють усвідомленню майбутнім психологом ціннісно-сислової основи обраного фаху та власної особистісно-професійної значущості й корисності для суспільства себе як психолога-консультанта, психолога-тренера, соціального психолога тощо. Система професійних цінностей творить образ майбутнього психолога, за допомогою якого фахівець немовби презентує себе соціуму, пред'являючи оточуючим власну точку зору, оцінку ситуації й особливості ціннісного ставлення до іншого. Стрижнем такого аксіологічного базису виступає інтеграл професійної цінності психолога, сформований за допомогою психотехнологій, спрямованих на розкриття аксіологічного та мотиваційного потенціалів студентів-психологів, визначення рівня синергійності їхніх професійних та особистісних цінностей, з метою подальшої трансформації останніх у смисложиттєві орієнтири майбутніх фахівців.

Безперечно, для майбутнього психолога властива ціла множина характеристик особистісно-професійних вмінь і навичок, але інтеграл професійної цінності утворюють стійкі, ціннісні переконання і форми пове-

дінки (патерни), які властиві лише йому і в інший спосіб він діяти просто не може, оскільки його свідомі й несвідомі процеси не «включаються» по-іншому. Водночас формування інтегралу професійної цінності слугує для особистості динамічним координуючим вектором особистісного розвитку і самовдосконалення. У майбутнього психолога з'являється можливість перебудувати світосприйняття, намітити аксіологічні перспективи подальшого розвитку, наблизити ідеальний професійний Я-образ до реального, виробити необхідні якості й уміння та позбутися того, що заважає професійному становленню.

В інтегралі професійної цінності майбутнього психолога ми виокремлюємо три складові, які інтегрують дев'ять аксіологічних компонентів особистості, а саме: в особистісній аксіосфері – цінність пізнання власної особистості (Po), цінність ставлення до власної особистості (So), цінність дієвості (активності / результативності) відносно власної особистості (Do); у професійній аксіосфері – цінність пізнання професії (Pp), цінність ставлення до професійної діяльності (Sp), цінність дієвості (активності / результативності), як способів впливу на іншого (Dp) за допомогою умінь та навичок; у соціальній аксіосфері – цінність пізнання особистості іншого (Pc), цінність ставлення до особистості іншого (Sc), цінність дієвості (активності/результативності) відносно іншого (Dc). На рис. 1 нами презентована модель інтегралу професійної цінності майбутнього психолога.



Рис.1. Модель інтегралу професійної цінності майбутнього психолога

В процесі професійної підготовки студент-психолог заглиблюється у професійне ментальне середовище і його система особистісних цінностей «переплітається» з системою нормативних заданих професійних та соціальних цінностей, на основі чого виникає сукупна множинність професійних ціннісних орієнтацій пізнання, ставлення та дієвості в аксіосфері самосвідомості особистості.

У формуванні інтегралу професійної цінності майбутнього психолога простежується певна етапність набуття конструктивних цінностей. Так на першому і другому етапах професійної підготовки у майбутнього

психолога означається цінність пізнання (когнітивний рівень та самоусвідомлення). На другому та третьому етапі – цінність ставлення (рівень ідентичності та пізнання іншого). На третьому й четвертому етапі – домінантності набуває цінність дієвості (рівень інтеріоризації й трансформації), який виявляється в активному ставленні до іншого, професії та власного професійного Я-образу через призму ціннісного ставлення до професійної діяльності та іншого як об'єкта цієї діяльності.

Критеріями, які б характеризували рівень сформованості інтегралу професійної цінності майбутнього психолога ми вважаємо наступні: в особистісній сфері: усвідомлення структури власної аксіосфери, прийняття себе, та прагнення до самовдосконалення; у професійній аксіосфері: усвідомлення структури нормативно заданих цінностей професії, усвідомлення власної значущості як психолога для інших та професії для самого себе, рівень сформованості професійних умінь та навичок (вибір спеціалізації); у соціальній аксіосфері: активний пізнавальний інтерес до особистості іншого, усвідомлення сутності іншого як найвищої цінності, наявність бажання допомогти чи полегшити життя іншому. Узагальнюючи характеристику особистості майбутнього психолога, якому властивий високий рівень сформованості інтегралу професійної цінності можемо стверджувати про наявність у структурі його самосвідомості міцного взаємозв'язку між трьома «V» - впевненості, вмотивованості, визначеності, а саме: впевненості у правильності вибору професійного шляху; вмотивованості на надання психологічної допомоги іншому; визначення у власних спроможностях, а, отже, усвідомленні ставлення до форм здійснення психологічних впливів на іншого у вигляді психологічного консультування, тренінгу, моделювання соціальної ситуації, реабілітації тощо.

Таким чином, інтеграл професійної цінності є стійким утворенням самосвідомості особистості й об'єднує окремі конструкти аксіосфери майбутнього психолога, у відповідності його фаховості. Він дозволяє майбутньому фахівцю постійно прагнути до професійного зростання, самовдосконалюватись, набувати власного стилю професійного надання психологічних консультацій чи ведення тренінгів, зберігати власну самобутність, усвідомлювати професійні й особистісні обмеження, не зраджувати собі, займатись улюбленою справою, дарувати благо людям й собі. Засвоєний ним теоретичний матеріал не залишається на рівні постулатів, а перетворюється у особистісно-професійні переконання та компетентності, які легко реалізуються у фаховій діяльності й доступні для реалізації в пересічному житті. І чим більше зусиль майбутній психолог вносить у процес оволодіння професійними знаннями, тим більш ціннісними вони для нього виявляються. Цінність професійної діяльності підтверджується можливістю бути значущим і корисним для іншого.

Характеризуючи майбутнього психолога, який має високий рівень сформованості інтегралу професійної цінності, перефразовуючи Ю.А. Клейберга [3], ми можемо презентувати не особистість, яка відрізняється від інших специфічним поєднанням окремих умінь, якостей і властивостей, а особистість, якій властива інтегрована система ставлень і особистісно-професій-

них стосунків, соціальних взаємин і психологічних впливів, які виявляються в соціально-психологічних ситуаціях, умовах і обставинах її життєтворчості. Інтеграл професійної цінності, слугує для майбутнього психолога певною системою координат, дорожньою картою, яка допомагає орієнтуватися в ментальному професійному просторі, задає вектори руху, забезпечуючи його значущістю і змістом, дозволяє утриматись і не схилити у критичні моменти й послідовно наблизитись до намічених «зірок» - цінностей-цілей особистісної та професійної самореалізації. А головне, зберегти у межах координат цієї системи цінностей власну цілісність, що за висловом Р.Н.Ремен [7] є найвищим даром, який може запропонувати психолог клієнтові у процесі взаємодії.

Висновки. Формуючи інтеграл професійної цінності майбутнього психолога, ми прагнемо змінити наявну ситуацію у його професійній діяльності, переінакшити умови професійної підготовки і змінити систему функціоналу ціннісного ставлення з позиції як студентів так і викладачів. Володіючи сформованим інтегралом професійної цінності психолог більшою мірою чітко уявлятиме на що він здатен, що може запропонувати суспільству й обрати найбільш ефективний напрямок результативності професійної діяльності, і в наданні допомоги оточуючим, і задовольняючи власні потреби. Таким чином, сформований на етапі фахової підготовки інтеграл професійної цінності забезпечує успішність і цілісність базису аксіологічної перспективи професійної діяльності майбутнього психолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славська К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991.– 299 с.
2. Адлер А. Понять природу человека. СПб.: «Академический проект», 2000. – 207с.
3. Клейберга Ю.А. Психология девиантного поведения. Уч. пособ. для вузов. – М.: ТЦ Сфера, при участии «Юрайт-М», 2001. – 160с.
4. Молоканов М.В. Личность бизнес-тренера. Некоторые результаты экспериментального исследования // Отдел кадров / HR Department, 2002, № 12, с. 22-24.
5. Рабочая книга практического психолога: Пособие для специалистов, работающих с персоналом / Под ред. А.А. Бодалева, А.А. Деркача, Л.Г. Лаптева. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. – 640 с.
6. Рубинштейна С.Л. Человек и мир, – СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
7. Remen R.N. Kitchen Table Wisdom: Stories that Heal / Rachel Naomi Remen., M.D., P. 26-28
8. Старовойтенко Е.Б. Культурная психология личности: [монография], «Академический проект». – Москва, 2007. – 318с.
9. Татенко В.А. Психология в субъектном измерении: [монография] / В.А.Татенко.– К.: Просвіта, 1996. – 404 с.
10. Франкл В.Е. Человек в поисках смысла. Москва, Прогрес, 1990. – 196с.
11. Юсупов И.М. Психология взаимопонимания / И.М. Юсупов.– Казань: Татарское кн. изд-во, 1991. –192 с.
12. Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция. 2-е расш. изд. – М.: ЦСПиМ, 2013. – 376 с.
13. Maslow A. Motivation and personality. Rev. ed. New York: Harper and Row. 1970. – 217 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Abulkhanova-Slavaska K.A. The strategy of life. – М.: Thought, 1991.– 299 p.
2. Adler A. To understand the nature of man. Saint-Petersburg : "Academic Project", 2000. – 207 p.
3. Kleyberga Yu.A. Psychology of deviant behavior. Textbook for high schools. – М.: TC Sphere, with the participation of "Yurayt-M", 2001. – 160 p.
4. Molokanov M.V. Personality business coach. Some results of experimental studies // Human Resources / HR Department, 2002, № 12, P. 22-24.
5. Working book of practical psychologist: A guide for professionals working with Human Resources / Ed. A.A. Bodaleva, A.A. Derkacha, L.G. Lapteva. – М.: Publishing House of the Institute of Psychotherapy, 2001. – 640 p.
6. Rubinshteyna S.L. The man and the world – St.-Petersburg: Peter, 2003. – 512 p.
8. Starovoytenko E.B. Cultural Personality Psychology: [monograph], "Academic Project". – Moscow, 2007. – 318 p.
9. Tatenko V.A. Psychology in the subject dimension: [monograph] / K.: V.A. Tatenko.– Prosvita, 1996. – 404 p.
10. Frankl V.E. Man's Search for Meaning. Moscow, Progres, 1990. – 196 p.
11. Yusupov I.M. Understanding Psychology / I.M. Yusupov.– Kazan Tatar book. Publishing House, 1991. –192 p.
12. Yadvov V.A. Self-control and prediction of social behavior of the person: the concept of dispositional. 2nd ext. ed. – М.: TsSPiM, 2013. – 376 p.

Voloshyna V.V. Integral of professional values as a key aspect of competence of the future psychologist.

Abstract. This article provides a theoretical analysis the process of the integral formation of professional values of the future psychologist. Being argued the necessity of modeling of mentioned personal formation based on personal valuable methodology in the process of activation the vocational psychological algorithm of axiological and motivational potential of future specialist. The formation of integral of professional values is determined by synergy of values constructs of personal, professional and social spheres of consciousness of students psychologists.

Keywords: future psychologist, aksionsychology, values, integral of professional values, vocational psychology

Волошина В.В. Интеграл профессиональной ценности как ключевой аспект профессиональности будущего психолога

Аннотация. В статье осуществлен теоретический анализ процесса становления интеграла профессиональной ценности будущего психолога. Аргументируется необходимость формирования интеграла профессиональной ценности как личностного образования с учетом положений ценностно-личностной методологии, в процессе реализации алгоритма психологической технологии активизации аксиологических и мотивационных потенциалов будущего специалиста. Процесс формирования интеграла профессиональной ценности детерминируется синергией ценностных конструкторов личностной, профессиональной и социальной аксиосфер самосознания студентов-психологов.

Ключевые слова: будущий психолог, интеграл профессиональной ценности, аксиотехнология, ценности, ценностные ориентации